

Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej
Haus der Deutsch-Polnischen Zusammenarbeit

Konferencja popularno-naukowa nt.

„Wpływ ludności autochtonicznej pochodzenia niemieckiego oraz organizacji mniejszości niemieckiej na regionalny rozwój gospodarczo-społeczny ze szczególnym uwzględnieniem woj. opolskiego”- podsumowanie wyników badań

autor podsumowania: prof. dr hab. Romuald Jończy

autorzy badań: prof. dr hab. Romuald Jończy, Katarzyna Łukaniszyn -Domaszewska

Projekt finansowany ze środków Mniejszości Niemieckiej będących w dyspozycji Fundacji Rozwoju Śląska oraz Wspierania Inicjatyw Lokalnych, pochodzących z wcześniejszych dotacji Rządu Republiki Federalnej Niemiec

Spis treści

- 1 Cele i obszary badań – s. 3.
- 2 Migracje zagraniczne ludności pochodzenia niemieckiego i jej skutki – s. 5.
- 3 Analiza porównawcza gmin – s.10.
- 4 Środki pozyskiwane i redystrybuowane w związku z istnieniem w regionie organizacji mniejszości niemieckiej – s. 14.
- 5 Postrzeganie ludności pochodzenia niemieckiego oraz organizacji mniejszości niemieckiej przez przedstawicieli samorządów regionalnych i lokalnych – s. 20.
- 6 Główne wnioski – s. 31

1. Cele i obszary badań

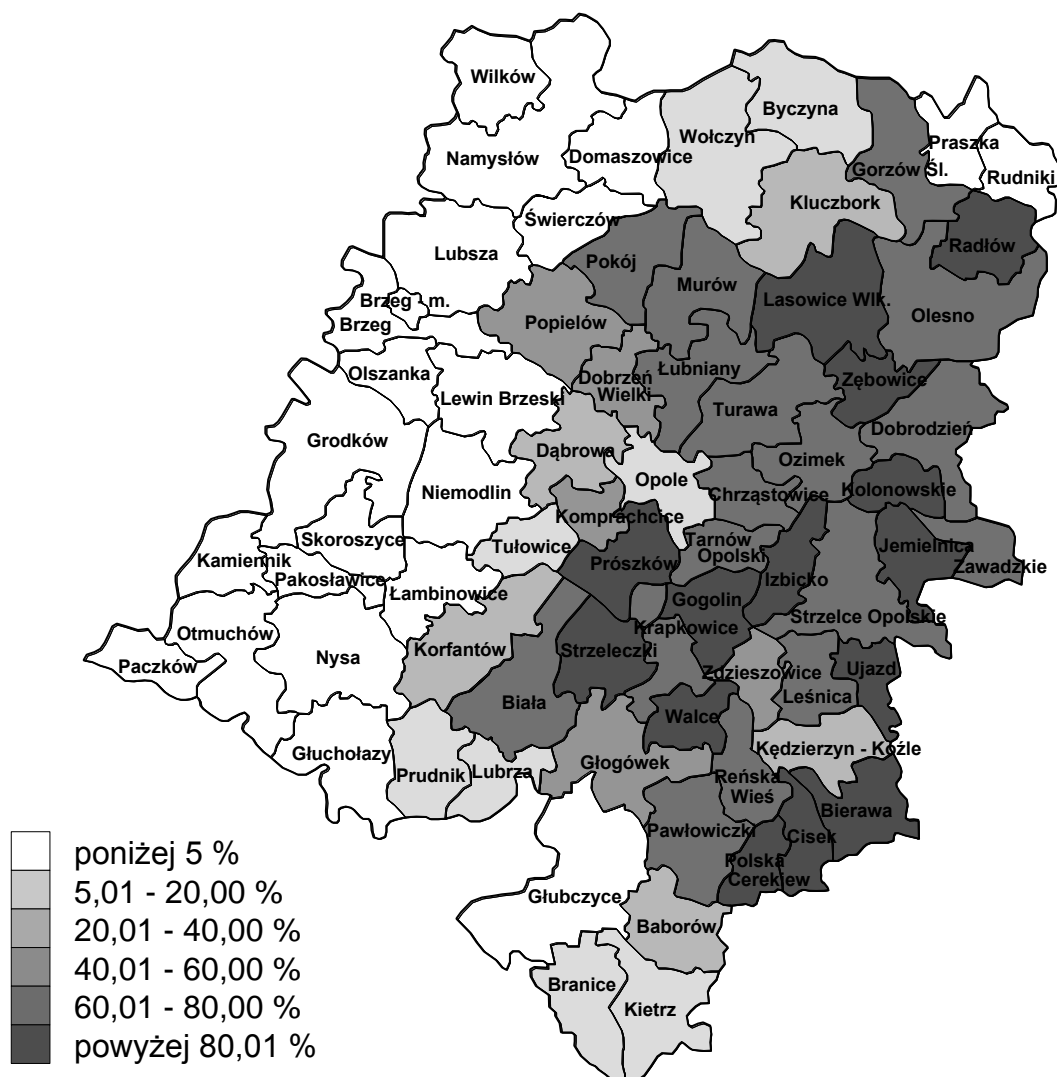
Ramowym celem przeprowadzonych badań było określenie wpływu czynnika etnicznego na proces rozwoju społeczno-gospodarczego. W przypadku konkretnie analizowanego obszaru – zamieszkiwanego przez ludność pochodzenia niemieckiego – chodziło o ustalenie, na ile odmienność jej aktywności ekonomicznej i społeczno-kulturalnej wpływa na proces rozwoju. W związku z tym, że ludność pochodzenia niemieckiego zamieszkuje głównie województwo opolskie, w przeprowadzonej analizie skoncentrowano się na Opolszczyźnie, a jedynie w niektórych sferach nieco wykroczone poza jej obszar. Za skoncentrowaniem się na obszarze Opolszczyzny przemawiało również to, że stanowi ona mały region, w którym udział ludności pochodzenia niemieckiego jest stosunkowo duży, a lokalnie większościowy (patrz rys. 1), zatem skutki aktywności tej ludności są tam najwyraźniej zauważalne. Należy zaznaczyć, że przeprowadzone analizy nie miały charakteru kompleksowego, a raczej selektywny, bo dotyczyły kilku wybranych, uznanych przez autorów za relatywnie istotniejsze, aspektów.

Pierwszym z nich była analiza skutków bezprzykładnej aktywności migracyjnej osób pochodzenia niemieckiego, wyrażającej się zarówno w ogromnej skali emigracji stałej, jak i w dużej skali emigracji zarobkowej. Emigracja zarobkowa osób niemieckiego pochodzenia dokonywała się w swobodnej formie już przed wejściem Polski do Unii Europejskiej. Możliwe to było dzięki formalnoprawnym zmianom w prawodawstwie niemieckim, które umożliwiły potwierdzanie niemieckiego obywatelstwa bez opuszczania Polski. Migracje stałe i zarobkowe doprowadziły do ogromnych zmian społeczno-gospodarczych w regionie oraz do powstania różnicowań społeczno-gospodarczych wewnątrz regionu pomiędzy obszarami zamieszkałymi przez ludność niemieckiego pochodzenia a obszarami, gdzie ona nie zamieszkiwała.

Drugim aspektem, niejako komplementarnym w stosunku do pierwszego, było dokonanie analizy porównawczej pomiędzy obszarami zamieszkałymi przez ludność z niemieckim pochodzeniem a zbliżonymi do nich typologicznie obszarami zamieszkałymi przez ludność polską pochodzenia napływowego. Analizę tę przeprowadzano porównując wybrane gminy analizowanego obszaru.

Trzecim obszarem analiz była sfera wydatków organizacji mniejszości niemieckiej i powiązanych z nią instytucji, mająca, jak zakładali autorzy i zleceniodawcy, istotny wpływ na rozwój regionu, zwłaszcza w przeszłości – na początku okresu transformacji. Zagadnienie

to, ze względu na niekompletność danych, analizowano w sposób ograniczony, koncentrując się na działalności dwóch organizacji związanych z mniejszością niemiecką.

Źródło: Udziały ludności autochtonicznej z obszaru stanowiącego województwo opolskie przed 1999 rokiem zaczerpnięto z opracowań R. Rauzińskiego; zaś odsetki w pozostałych gminach oszacowano na podstawie wyników wyborów z roku 1998.

Rys. 1. Udział Ślązaków-autochtonów (osób pochodzenia niemieckiego) w ludności gmin województwa opolskiego. Szacunkowy stan ok. roku 1998¹

Czwartym, empirycznym, obszarem analiz było uzyskanie, prezentacja i interpretacja społecznej oceny mniejszości niemieckiej w regionie jej zamieszkiwania. Dotyczyło to zarówno oceny ludności pochodzenia niemieckiego – czyli populacji śląskiej ludności

¹ Udziały na mapce odnoszą się do osób zameldowanych. Uwzględnienie opisywanej w punkcie 2 niezarejestrowanej emigracji stałej nakazuje przyjąć, że autochtonów jest przeciętnie o ok. 25% mniej, choć w tym zakresie występują znaczne różnicowania w poszczególnych miejscowościach.

autochtonicznej zamieszkałej na obszarze Opolszczyźnie i reszcie Górnego Śląska stanowiącej przed 1937 rokiem terytorium Niemiec² – jak i oceny działalności organizacji mniejszości niemieckiej. W celu dokonania ustaleń w tym zakresie przeprowadzono badanie ankietowe, któremu poddano reprezentantów sfery samorządowej województwa opolskiego: burmistrzów, wójtów, przewodniczących rad gmin, starostów, przewodniczących rad powiatu i radnych sejmiku. Uznano, że odpowiedzi tej grupy badanych dotyczące oceny aktywności ludności niemieckiego pochodzenia oraz organizacji mniejszości niemieckiej będą dobrze odzwierciedlać oceny panujące w całej społeczności regionalnej. Ankiety skierowano do 183 samorządowców Opolszczyzny wymienionych wcześniej szczebli, z czego wypełnione i zwrócone zostały 124 kwestionariusze, co stanowiło 68% badanej populacji. Zwrotność była zatem – jak na ten typ badań i stanowiska zajmowane przez badanych – bardzo duża i pozwoliła na szeroką analizę otrzymanych wyników.

2. Migracje zagraniczne ludności pochodzenia niemieckiego i jej skutki

Na szczególną intensywność procesów migracji zagranicznych ludności pochodzenia niemieckiego z obszaru Górnego Śląska do Niemiec wpłynęło kilka wiążących się z sobą czynników. Jako pierwszy taki czynnik wymienić należy względy natury narodowościowej, kulturowo-cywilizacyjnej oraz rodzinnej, łączące śląskich autochtonów z państwem niemieckim i jego mieszkańcami. Drugim były różnice w poziomie życia i zarobków pomiędzy Polską a Niemcami oraz innymi państwami Europy Zachodniej. Trzecim czynnikiem – praktycznie umożliwiającym migrację – był szczególny – jako mieszkańca Polski – status formalnoprawny ludności pochodzenia niemieckiego. Status ten wiązał się z zachowaniem – w świetle niemieckiego prawa – obywatelstwa niemieckiego, co pozwalało na przyjazd do Niemiec i było w okresie PRL-u podstawą masowej, choć reglamentowanej przez władze polskie, emigracji stałej. Po zmianie niemieckich przepisów na początku lat dziewięćdziesiątych³ pojawiła się możliwość uzyskiwania przez zamieszkałe w Polsce osoby niemieckiego pochodzenia paszportów niemieckich bez konieczności definitywnego opuszczenia obszaru pochodzenia. W praktyce umożliwiło to bardzo wtedy opłacalną emigrację zarobkową, a jednocześnie zmniejszyło emigrację definitywną. W sumie zatem

² Z uwagi na to, że specyficzna aktywność ludności pochodzenia niemieckiego związana była w dużej mierze z posiadaniem niemieckiego obywatelstwa, w opracowaniu nie analizowano wpływu tej śląskiej ludności autochtonicznej, która nie posiadała obywatelstwa niemieckiego lub prawa do jego potwierdzenia, były to w uproszczeniu osoby pochodzące z obszaru Górnego Śląska położonego w 1937 roku poza granicami państwa niemieckiego.

³ Chodzi zwłaszcza o *Kriegsfolgenbereinigungsgesetz* – patrz „Bundesgesetzblatt” 1992, Nr. 1.

w okresie PRL-u dominowała emigracja stała, której apogeum nastąpiło w latach osiemdziesiątych XX wieku, zaś w późniejszym okresie – aż do wejścia Polski do UE – rozwijała się emigracja zarobkowa, której kulminacja nastąpiła w latach 2003–2006, potem zaś istotnie się ograniczyła. Obie formy migracji wpłynęły w ogromnym stopniu na sytuację społeczno-ekonomiczną obszaru zamieszkałego przez ludność pochodzenia niemieckiego, zwłaszcza zaś na region opolski, gdzie poprzez stosunkowo duży udział osób z niemieckim pochodzeniem oddziaływanie ich migracji stałej i zarobkowej stało się szczególnie widoczne.

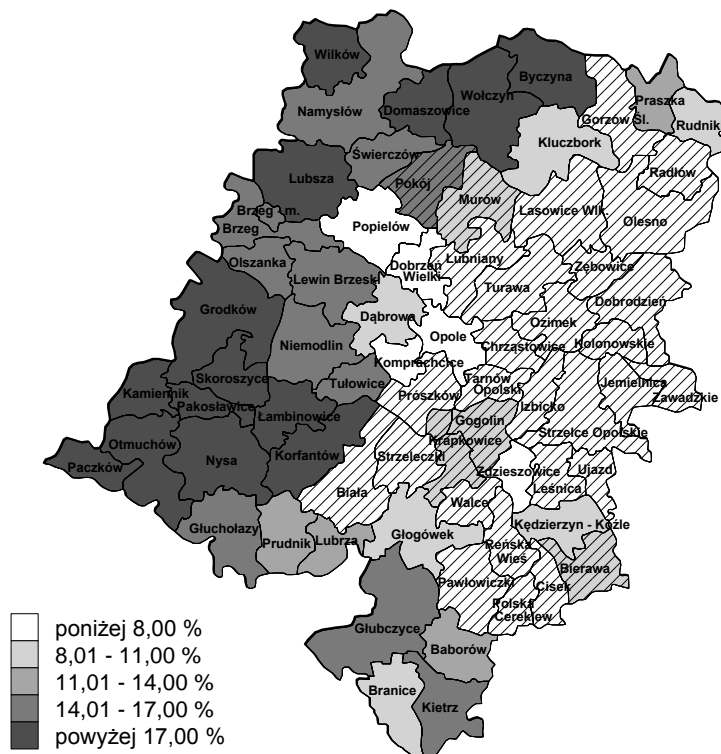
Najważniejszym skutkiem emigracji definitywnej był spadek liczby ludności posiadającej pochodzenie niemieckie. Udział tej ludności w populacji obecnego województwa opolskiego zmniejszył się z ponad 50% w roku 1950 do ok 20% w roku 2011. Prowadzone badania wskazują, że w samym tylko okresie 1977–2007 liczba ludności autochtonicznej zmniejszyła się o ok. 46%, przy czym znaczna część ludności, która definitywnie wyjechała (najczęściej jeszcze w latach osiemdziesiątych), nie dokonała wymeldowania i dalej figuruje w rejestrach ludności. Grupa ta, określona przez autora emigracją zawieszoną, stanowi ok. ¼ formalnie zamieszkałej w województwach opolskim i śląskim ludności autochtonicznej pochodzenia niemieckiego. Niejednokrotnie udział tych nierejestrowanych emigrantów stałych jest jednak większy, lokalnie sięgając 30–40%.

Skutkiem emigracji definitywnej ludności autochtonicznej jest głęboki kryzys demograficzny, czego wyrazem jest zmniejszenie się liczby ludności na obszarze centralnowschodniej części województwa opolskiego oraz zachodniej części województwa śląskiego. Dokonana emigracja stała jest również przyczyną znacznych deformacji w strukturze wieku. Poprzez to, że zasadniczą część emigrantów stałych (w okresie od końca lat siedemdziesiątych do początku dziewięćdziesiątych) stanowiły osoby młode i ich małe dzieci, zauważalne są ubytki w strukturze wieku dotyczące zwłaszcza roczników urodzonych od końca lat pięćdziesiątych do około połowy lat siedemdziesiątych. W wyniku emigracji ludzi młodych zmniejszyła się również liczba urodzeń. W sumie zmiany te sprawiły, że pozostała w regionie populacja ludności pochodzenia niemieckiego cechuje się bardzo dużym udziałem osób w starszych grupach wieku.

Do bardziej złożonych skutków doprowadziły w ostatnim ćwierćwieczu procesy masowej migracji zarobkowej, które wpłynęły istotnie wręcz decydująco na wiele sfer gospodarki i funkcjonowanie regionalnej społeczności.

Jedną z najważniejszych konsekwencji migracji zarobkowej autochtonów był jej ogromny wpływ na niski poziom bezrobocia na obszarze pochodzenia migrantów. Synchronizacja czasowa rozpoczęcia transformacji ustrojowo-gospodarczej oraz „udostępnienia” ludności

pochodzenia niemieckiego europejskiego rynku pracy sprawiły, że udziały bezrobotnych wśród ludności w wieku produkcyjnym na obszarze koncentrującym ludność pochodzenia niemieckiego kształtowały się na bardzo niskim poziomie, często nieprzekraczającym naturalnej stopy bezrobocia. Jednocześnie udział bezrobotnych na tym obszarze był 2–4-krotnie niższy niż na podobnych typologicznie obszarach, gdzie ludność autochtoniczna nie zamieszkiwała (patrz rys. 2 i porównaj z rys. 1).

Źródło: R. Jończy, *Wpływ migracji zagranicznych na dysharmonię rozwoju województwa opolskiego*, Opole 2006.

Rys. 2. Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym zameldowanej w gminach województwa opolskiego w 2004 roku⁴

Praca ludności autochtonicznej za granicą skutkowałą również ogromnymi transferami zarobków uzyskiwanych za granicą. Odpowiednie badania i oparte na nich szacunki m.in. wskazywały, że kwota zarabiana przez osoby pochodzenia niemieckiego zamieszkałe w województwie opolskim wynosiła przynajmniej 1,85 mld zł w 2002 roku, przynajmniej ok. 2,70 mld zł w 2004 roku oraz w 2006 roku, jak również przynajmniej 1,60 mld zł w 2010 roku. Można tym samym sądzić, że ogólna wartość zarobków uzyskanych w latach 1989–2013 przez ludność pochodzenia niemieckiego mieszkającą w województwie opolskim, a zarabiającą za granicą wyniosła przynajmniej ok. 36 mld zł, z czego ok. 25 mld zł zostało

⁴ Na koniec 2004 roku oddziaływanie migracji zarobkowej ludności pochodzenia niemieckiego było najsilniejsze, bo, z jednej strony, nasilenie wśród niej migracji zarobkowej było wtedy najsilniejsze, z drugiej zaś, nie migrowała jeszcze wtedy swobodnie ludność polska nieposiadająca niemieckiego obywatelstwa.

wydanych w Polsce. Wymienione kwoty traktować należy raczej jako zaniżone i nieuwzględniające szeregu innych transferów, zarobków i przekazów pieniężnych z zagranicy, takich jak np. świadczenia socjalno-społeczne, przychody z działalności gospodarczej, transferowane emerytury oraz środki transferowane przez emigrantów stałych.

Uzyskiwane za granicą zarobki doprowadziły w pierwszym rządzie do znacznego podniesienia przeciętnego materialnego poziomu życia. W przypadku regionu opolskiego kilkakrotnie (2001, 2004, 2006, 2010) uwzględnienie migranckich wynagrodzeń ludności niemieckiego pochodzenia w dochodach rozporządzalnych ludności, każdorazowo zwiększało przeciętny rejestrowany oficjalnie poziom tych dochodów o kilkaset złotych i przesuwało województwo opolskie na pierwsze miejsce w kraju pod względem tego wskaźnika. Jednocześnie na obszarze zamieszkałym przez osoby niemieckiego pochodzenia, a zwłaszcza w rodzinach utrzymujących się z pracy za granicą poziom ten był jeszcze wyższy. Prowadzone badania wskazują, że oddziaływanie transferu zarobków z migracji ludności pochodzenia niemieckiego było najsilniejsze w okresie kilku lat poprzedzających wejście Polski do Unii Europejskiej, następnie zaś – wraz ze zmniejszaniem się liczby autochtonów pracujących za granicą, umocnieniem złotego oraz asymetrycznym wzrostem płac i cen⁵ – osłabło, choć nadal jest bardzo istotne.

Bezpośrednim rezultatem zarobkowania za granicą była redystrybucja zarobków migrantów w kraju i jej wpływ na kreację popytu regionalnego. Niestety, przez wydawanie znacznej części zarabianych środków w dużych ośrodkach – i to często położonych poza regionem (aglomeracja wrocławska, konurbacja górnośląska) – ten efekt popytowy pozostał w sensie mnożnikowym niespożytkowany. Niemniej na wydatkach migrantów skorzystała aglomeracja opolsko-krapkowicka, położona prawie w centrum obszaru zamieszkałego przez autochtonów, w której pracujący za granicą w znacznej mierze realizowali swoje zakupy. Należy przy tym sądzić, że obecnie przez zwiększenie oferty handlowo-usługowej w aglomeracji opolskiej udział środków migranckich wydawanych w regionie opolskim może być większy niż w przeszłości.

Należy też dodać, że w okresie kiedy swobodnie migrowała za granicę jedynie ludność niemieckiego pochodzenia (czyli do roku 2004) migracja i związane z nią oddziaływanie popytowe spowodowały efekt swoistej dysharmonii w rozwoju regionalnym. Z jednej bowiem strony migracja zwiększała w regionie dochody i generowała dodatkowy popyt, z drugiej zaś strony ograniczała – z powodu wyjazdów zasobów pracy i słabe (wobec

⁵ Płace i ceny w Polsce rosły szybciej niż w krajach zatrudnienia migrantów zarobkowych, co zmniejszało opłacalność migracji zarobkowej.

możliwości migracji) zainteresowanie działalnością gospodarczą – możliwości jego zaspokojenia. Ta dysharmonia zauważalna była zwłaszcza w sferze usług remontowo-budowlanych. Sytuacja ta ułatwiała wchodzenie na rynki lokalne oraz rynek regionalny podmiotom spoza regionu.

Na dysharmonię rozwoju Opolszczyzny wpływały również skutki podatkowe migracji wynikłe dla regionu, zwłaszcza zaś dla najsilniej dotkniętych migracjami gmin autochtonicznych. Z jednej strony, transferowane z zagranicy i wydawane w kraju środki wpływały m.in. na wzrost przychodów państwa polskiego z tytułu choćby VAT-u i akcyzy, z drugiej zaś niepodejmowanie pracy ani działalności gospodarczej w kraju oddziaływało na zmniejszone wpływy z tytułu podatku dochodowego do budżetów samorządów, zwłaszcza gmin. Brak wyrównujących ten dysonans rekompensat ze strony państwa sprawiał, że gminy „mniejszościowe”, odznaczające się wyjątkowo wysokimi dochodami ludności, wyróżniały się również ubogimi budżetami, niebędącymi w stanie sprostać oczekiwaniom ludności.

Opisany dysharmoniczny wpływ migracji ludności pochodzenia niemieckiego zaczął ustępować po akcesji Polski do Unii Europejskiej. Wzrost emigracji zarobkowej Polaków zmniejszył zróżnicowanie w zakresie występowania problemu bezrobocia, jednocześnie zaś następowało stopniowe zmniejszanie się emigracji zarobkowej wśród ludności pochodzenia niemieckiego, co wraz z jej aktywnością pracowniczo-przedsiębiorczą wykazaną po powrocie wpłynęło stabilizująco na gospodarkę i rynek pracy regionu w trudnym okresie po 2008 roku.

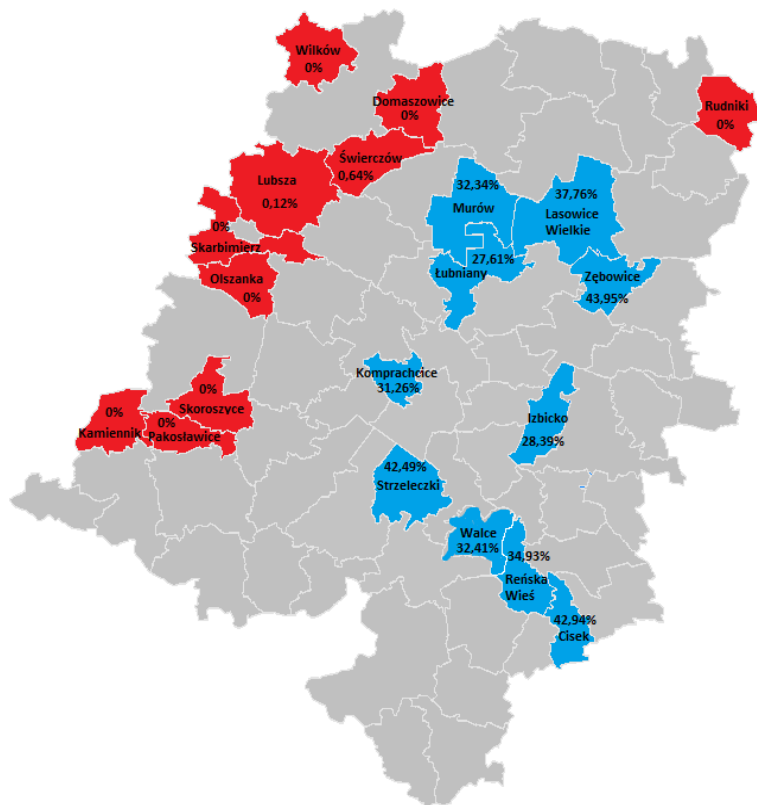
Należy również podkreślić, że analiza porównawcza procesów migracji zarobkowej ludności pochodzenia niemieckiego dokonujących się przed oraz po akcesji Polski do UE i poakcesyjnych procesów migracji ludności polskiej dowiodła, że migracja ludności pochodzenia niemieckiego generuje bardziej pozytywne skutki dla obszaru pochodzenia niż poakcesyjna migracja ludności polskiej. Migracje zarobkowe Ślązaków dotyczą na ogół osób silniej (m.in. przez rodziny i nieruchomości) związanych z obszarem pochodzenia, co wyraża się m.in. wahadłowością lub czasowością migracji, a ponadto większym udziałem wydatków na obszarze pochodzenia. Pozytywnymi cechami migracji osób niemieckiego pochodzenia jest też niewielki udział wśród migrujących młodzieży i młodych kobiet oraz spory udział w strukturze wydatków dóbr trwałego użytku. W odróżnieniu od Ślązaków, poakcesyjnych migrantów nieposiadających niemieckiego pochodzenia częściej cechują: młody wiek, wyższe wykształcenie, zbliżony udział obojga płci, brak czynników przyciągających z powrotem do kraju (majątek, mieszkanie, rodzina, praca), dobra aklimatyzacja za granicą, duże aspiracje związane z relatywnie wyższym wykształceniem, brak możliwości krótkookresowego dorobienia się, a jednocześnie brak perspektyw uzyskania w kraju

po powrocie satysfakcjonujących warunków pracy, utrzymania i rozwoju. Te cechy czynią poakcesyjną migrację Polaków mniej korzystną dla obszaru pochodzenia i każą gorzej rokować, co do powrotu migrujących do kraju.

Można również uzupełnić, że ludność pochodzenia niemieckiego, również w zakresie migracji wewnętrznej wykazuje cechy bardziej – z punktu widzenia rozwoju regionalnego – pozytywne niż ludność pochodzenia napływowego. Jak dowodzą badania zamiarów opolskich maturzystów przeprowadzone w kilkunastu wybranych ośrodkach kształcenia średniego w województwie opolskim osoby pochodzenia niemieckiego wyróżniają się zarówno większą skłonnością do podejmowania studiów województwie opolskim, jak i mniejszą skłonnością do migracji wewnętrznej do innych ośrodków kraju migracji. Tą bardzo ograniczoną skłonnością do przenoszenia się do innych regionów kraju potwierdzają również inne badania autora dotyczące warunków reemigracji osób pochodzenia niemieckiego pracujących za granicą. Jak się okazuje ludność posiadająca niemieckie pochodzenie byłaby skłonna wrócić do regionu i podjąć w nim pracę za relatywnie niższe wynagrodzenia niż ludność polska pochodzenia napływowego. Byłaby również - podejmując pracę w regionie - skłonna codziennie dojeżdżać do pracy w regionie na dalsze odległości niż napływowa ludność polska. Jednocześnie jest zdecydowanie mniej skłonna przenieść się na stałe z miejsca zamieszkania w województwie opolskim do innych regionów kraju.

3. Analiza porównawcza gmin

Analiza porównawcza wybranych „mniejszościowych” i „polskich” gmin wiejskich województwa stanowi niejako uzupełnienie, czy też poszerzenie badań migracyjnych. Dokonano jej w oparciu o dostępne dane statystyczne dotyczące m.in. rynku pracy, w tym udziału bezrobotnych wśród ogółu ludności w wieku produkcyjnym, udziału pracujących wśród ogółu ludności w wieku produkcyjnym oraz udziału liczby podmiotów gospodarczych w stosunku do ogółu ludności w wieku produkcyjnym. Porównywano także dane dotyczące spółek z kapitałem zagranicznym w ogólnej liczbie spółek. Celem przeprowadzonej analizy było ustalenie rozbieżności w rozwoju społeczno-gospodarczym, wynikających z występowania na części obszaru województwa opolskiego ludności pochodzenia niemieckiego. Ostatecznie (patrz rys. 3) wyodrębniono 10 gmin wiejskich, cechujących się największymi (powyżej 27%) udziałami ludności deklarującej podczas Narodowego Spisu Powszechnego z 2002 roku przynależność niemiecką oraz 10 podobnych typologicznie, gmin wiejskich o zerowym lub znikomym (poniżej 0,65%) udziale tej ludności.

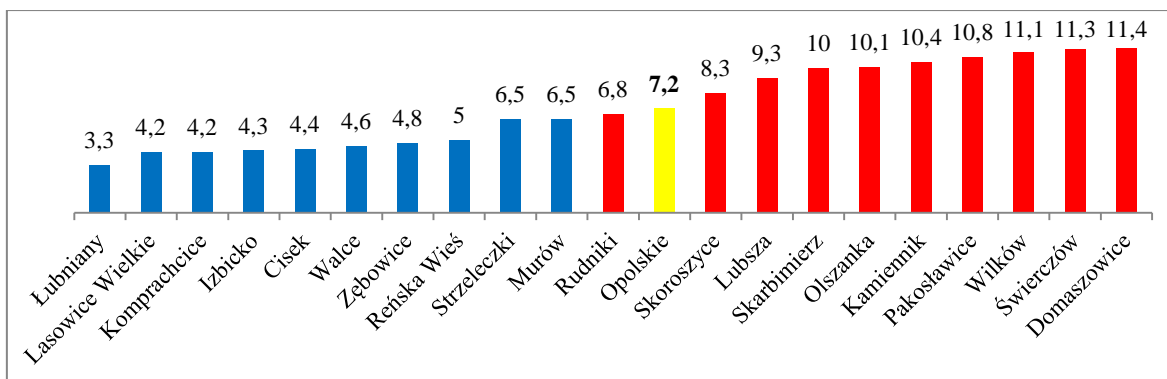
- gminy wiejskie, w których odsetek ludności deklarującej przynależność niemiecką jest największy
- gminy wiejskie, w których odsetek ludności deklarującej przynależność niemiecką jest najmniejszy

Rys. 3. Wyodrębnione do porównań gminy wiejskie o największym i najmniejszym odsetku ludności deklarującej przynależność niemiecką

Porównanie w wyodrębnionych gminach wskaźników bezrobocia potwierdziło, że istnieje silna ujemna (-0,9) korelacja pomiędzy bezrobociem a udziałami ludności deklarującej przynależność niemiecką w strukturze demograficznej wybranych gmin wiejskich województwa opolskiego (patrz rys. 4). Zatem można wysunąć wniosek, że wpływ dużych udziałów ludności pochodzenia niemieckiego na niskie stopy bezrobocia na obszarze centralnowschodniej Opolszczyzny jest ewidentny i nadal bardzo duży⁶. Należy zwrócić uwagę, że wskaźniki analizowano w roku 2011, zatem wyników nie można tłumaczyć większymi możliwościami podejmowania pracy za granicą przez ludność autochtoniczną (jak miało to miejsce przed 2004 rokiem). Ogromne zróżnicowanie w poziomie bezrobocia można częściowo tłumaczyć gorszymi w zachodniej części Opolszczyzny możliwościami zatrudnienia, niemniej jednak sądzić należy, że na niewielkie udziały bezrobotnych wśród

⁶ Zróżnicowania na rysunku 2, dotyczące roku 2004, tłumaczyć można było wyjątkowo dużym nasileniem migracji zarobkowej a niemożnością migrowania ludności polskiej. W przypadku roku 2011 (rys. 4) zarówno osoby posiadające obywatelstwo niemieckie, jak i jedynie polskie mają takie same możliwości podejmowania pracy za granicą, a mimo to występują ogromne zróżnicowania pod względem udziałów bezrobotnych.

ludności pochodzenia niemieckiego mają zasadniczy wpływ uwarunkowania kulturowe oraz postrzeganie pracy i zjawiska bezrobocia w obu grupach ludności. Wydaje się, że w opinii społecznej środowiska ludności pochodzenia niemieckiego bezrobotni częściej postrzegani są z przyganą jako osoby niezaradne, zaś wśród Polaków pochodzenia napływowego zjawisko to bardziej traktowane jest jako obiektywny los zawiniony przez politykę państwa.

- gminy wiejskie, w których odsetek ludności deklarującej przynależność niemiecką jest największy
- gminy wiejskie, w których odsetek ludności deklarującej przynależność niemiecką jest najmniejszy
- województwo opolskie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Opolu.

Rys. 4. Wskaźnik liczby bezrobotnych w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym w 2011 roku w wybranych gminach wiejskich województwa opolskiego

Należy zwrócić uwagę, że z niskimi – w gminach „mniejszościowych” – wskaźnikami bezrobocia nie są związane odpowiednie do nich duże wskaźniki zatrudnienia. Wyraźny jest brak odwrotnej korelacji udziałów pracujących i bezrobotnych, charakterystycznej dla normalnie funkcjonujących rynków pracy. Wyodrębnione gminy „mniejszościowe”, charakteryzujące się nawet kilkakrotnie niższymi wskaźnikami bezrobocia, cechują się generalnie niższymi udziałami pracujących na ich terenie w porównaniu do wyszczególnionych gmin o zerowym, bądź znikomym udziale ludności deklarującej przynależność niemiecką. Te niższe wskaźniki wynikają w istotnej mierze z nierzeczywistych wskaźników dotyczących liczby ludności w wieku produkcyjnym w gminach „mniejszościowych”, które powodują konieczność podniesienia tych wskaźników o ok. 1/5. Jednak przede wszystkim wpływa to z ciągle większego (choć malejącego) – wśród ludności pochodzenia niemieckiego – udziału osób pracujących za granicą. Uwzględnienie tych udziałów sprawia, że gminy „mniejszościowe” osiągają wyższe wskaźniki zatrudnienia (w kraju i za granicą) niż gminy zamieszkałe przez ludność polską. Te drugie cechują się także większym udziałem niepracujących. Można podsumować to wnioskiem, że w zbliżonych warunkach i przy trudnościach w znalezieniu pracy ludność pochodzenia niemieckiego jest bardziej skłonna do podejmowania pracy za granicą, zaś ludność wiejska

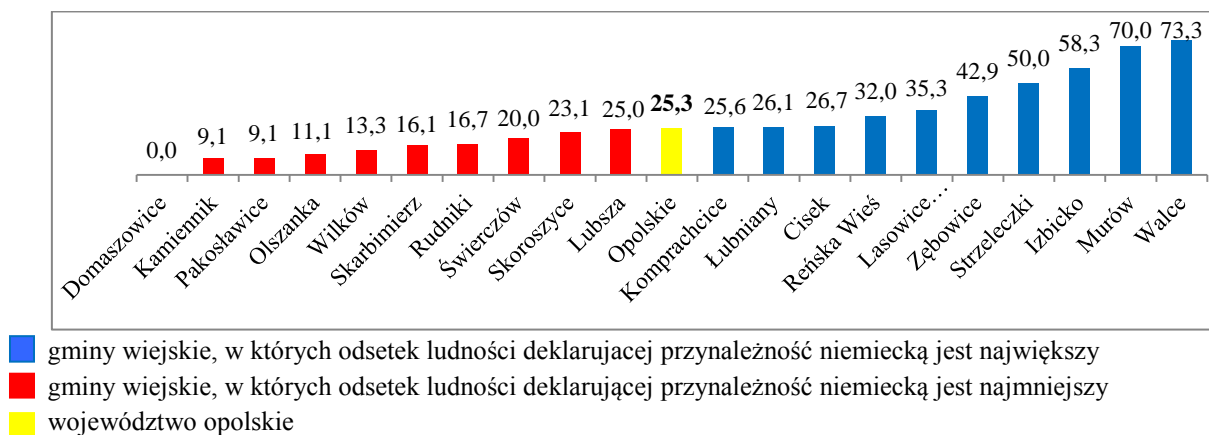
pochodzenia napływowego jest bardziej pasywna migracyjnie i częściej nie podejmuje pracy ani w kraju, ani za granicą.

Istotne też są tendencje zmian. Porównując zmiany wskaźnika pracujących w przeliczeniu na 100 mieszkańców w wieku produkcyjnym, jakie dokonały się w okresie 2009–2011 można stwierdzić, iż w gminach zamieszkałych przez ludność pochodzenia niemieckiego są one bardziej korzystne niż w przypadku gmin zamieszkałych prawie wyłącznie przez ludność polską.

Do podobnych wniosków prowadzi analiza wskaźnika liczby podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym. Okazuje się, że im większy jest odsetek ludności deklarującej przynależność niemiecką w danej gminie, tym mniej podmiotów gospodarczych (w przeliczeniu na liczbę mieszkańców) funkcjonuje na jej terenie. Analogicznie jednak jak przy wskaźnikach dotyczących zatrudnienia należy wziąć pod uwagę to, że faktyczna liczba ludności w wieku produkcyjnym jest w przypadku gmin mniejszościowych istotnie mniejsza od oficjalnej. Uwzględnienie tego faktu powoduje, że wskaźniki aktywności gospodarczej w gminach „mniejszościowych” przybierają wartości zbliżone do innych podobnych typologicznie gmin. Trzeba przy tym dodać, że same liczby podmiotów gospodarczych nie informują należycie o stanie lokalnej przedsiębiorczości. Badania i obserwacje prowadzone przez autora na obszarach wiejskich Opolszczyzny pozwalają sądzić, że generalnie drobne podmioty gospodarcze w gminach zamieszkałych przez ludność pochodzenia niemieckiego cechują się większą stabilnością, na co ma niewątpliwy wpływ generowany przez migrantów popyt. Ponadto w gminach tych, podobnie jak w przypadku wskaźników zatrudnienia, korzystniejsze są tendencje zmian – porównanie zmiany w liczbie podmiotów gospodarczych w latach 2009–2011 dowodzi, że w gminach „mniejszościowych” wzrost ich liczby dokonuje się szybciej niż w pozostałych wyodrębnionych wiejskich gminach zamieszkałych przez społeczność polską. Niewątpliwie ma to związek z dokonującą się wśród autochtonów reemigracją zarobkową, relatywnie często przeradzającą się w działalność gospodarczą.

Jak się okazuje, występowanie ludności pochodzenia niemieckiego ma też wpływ na napływ do regionu kapitału zagranicznego, zwłaszcza niemieckiego. Analiza porównawcza dotycząca udziałów spółek z kapitałem zagranicznym w przeliczeniu na 100 spółek dowiodła, iż istnieje znacząca zależność dodatnia pomiędzy udziałem ludności deklarującej przynależność niemiecką a umiejscowionym na ich terenie kapitałem zagranicznym (patrz rys. 5). Co ciekawe – i zarazem pozytywne – duże udziały spółek z kapitałem niemieckim

cechują raczej gminy peryferyjne, jak Murów, Walce, Izbicko lub Strzeleczyki niż podopolskie, jak Komprachcice lub Łubniany.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Opolu.

Rys. 5. Spółki z kapitałem zagranicznym w przeliczeniu na 100 spółek w wybranych gminach wiejskich województwa opolskiego w 2011 roku

4. Środki pozyskiwane i redystrybuowane w związku z istnieniem w regionie organizacji mniejszości niemieckiej

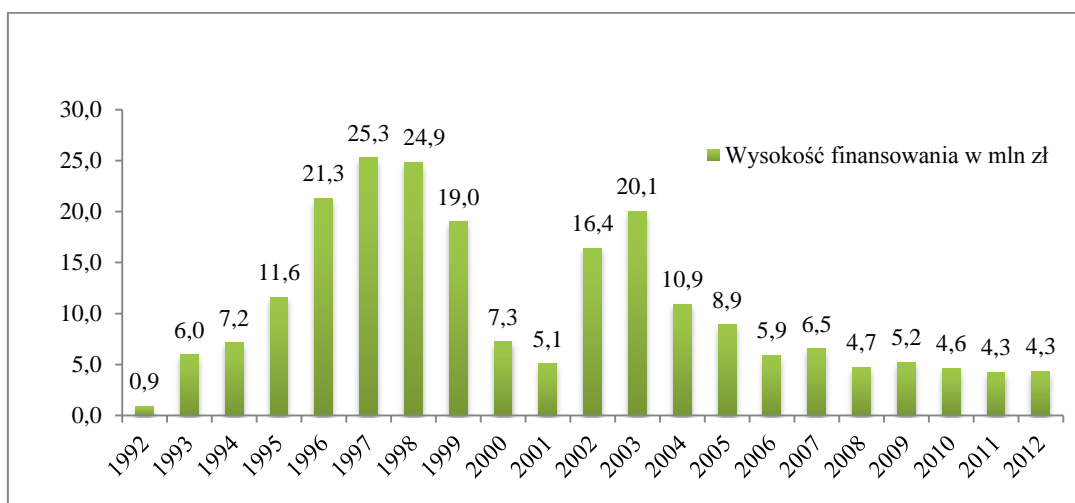
Analiza wydatków organizacji mniejszości niemieckiej w województwie opolskim oraz ich wpływu na rozwój gospodarczo-społeczny regionu opolskiego została przeprowadzona w sposób ograniczony, co wymuszone zostało zarówno niekompletnością danych, jak i trudnością w ocenie i umiejscowieniu związanych z wydatkami efektów.

Wsparcie finansowe z Niemiec, począwszy od lat dziewięćdziesiątych, przeznaczane było przede wszystkim na działalność w sferze kultury, edukacji, a także na rozwój infrastruktury i gospodarki za pośrednictwem wielu organizacji pośredniczących, w tym: Niemieckiego Czerwonego Krzyża, Caritas, Niemieckiego Towarzystwa Rolniczego, Instytutu Stosunków Międzynarodowych, Towarzystwa Współpracy Międzynarodowej i Gospodarczej, Związku Wypędzonych. Jednak najwięcej środków rząd niemiecki przekazywał Fundacji Rozwoju Śląska i Wspierania Inicjatyw Lokalnych⁷, powołanej do działania na rzecz stworzenia korzystnych warunków życia w regionie. Głównym celem, jaki przyświecał założeniu Fundacji było utworzenie jednej instytucji odpowiedzialnej za właściwe wydatkowanie środków finansowych rządu niemieckiego, przeznaczonych na wspieranie mniejszości niemieckiej w Polsce i jej otoczenia. Od początku swojego istnienia Fundacja wspiera

⁷ Fundacja Rozwoju Śląska zarejestrowana została 3 lipca 1992 roku. W roku 1996 Fundacja zmieniła nazwę na Fundację Rozwoju Śląska oraz Wspierania Inicjatyw Lokalnych, co wiązało się z rozszerzeniem jej działalności na tereny, na których zamieszkuje ludność pochodzenia niemieckiego, m.in. na Pomorze, Warmię i Mazury, Wielkopolskę.

poszczególne sfery życia społeczno-gospodarczego. Swoją działalność koncentruje przede wszystkim na wspieraniu gospodarki w zakresie różnego rodzaju przedsięwzięć w przemyśle, infrastrukturze społecznej, technicznej, komunikacji, rzemiosła i handlu, usług oraz rolnictwa. Ponadto, angażuje się w rozwój kultury i oświaty, wspierając działalność kulturalno-edukacyjną mniejszości niemieckiej oraz rozwój jej bazy materialnej, w tym także ochronę zabytków i renowację kościołów. Fundacja włączyła się także w sferę zdrowia i opieki społecznej, przekazując środki na sprzęt medyczny oraz pomoc socjalną. Wszystkie cele Fundacja realizuje poprzez zwrotne i bezzwrotne finansowanie inwestycji oraz przyznawanie jednorazowej pomocy finansowej. W ciągu 20 lat funkcjonowania Fundacji z jej wsparcia finansowego skorzystały samorządy gmin, nie tylko zamieszkałe przez ludność pochodzenia niemieckiego, ale również przez społeczność polską, a także osoby fizyczne, niebędące członkami mniejszości niemieckiej.

Przeprowadzona analiza wydatków organizacji mniejszości niemieckiej na podstawie raportów i sprawozdań otrzymanych z Fundacji Rozwoju Śląska oraz Wspierania Inicjatyw Lokalnych wykazała, choć należy mieć na uwadze, iż są to kwoty szacunkowe, że wysokość finansowania ze środków pozyskiwanych przez Fundację z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Republiki Federalnej Niemiec oraz w ramach jej środków zwrotnych na terenie województwa opolskiego w latach 1992–2012 wyniosła ponad 220 mln zł (patrz rys. 6). Ze środków tych sfinansowana została działalność statutowa organizacji mniejszości niemieckiej, sfera gospodarcza, zwłaszcza w zakresie infrastruktury komunalnej, jak również sfera społeczna, obejmująca kulturę, oświatę, ochronę zdrowia oraz opiekę społeczną, a także ochrona zabytków oraz renowacja kościołów.

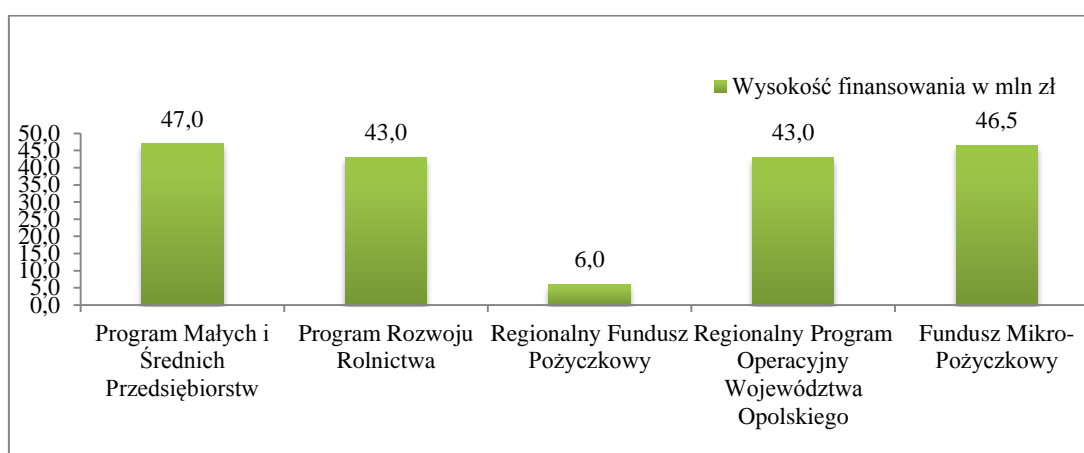

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportów otrzymanych z Fundacji Rozwoju Śląska oraz Wspierania Inicjatyw Lokalnych.

Rys. 6. Wysokość finansowania (w mln zł) ze środków RFN oraz środków zwrotnych Fundacji Rozwoju Śląska oraz Wspierania Inicjatyw Lokalnych w latach 1992–2012

Oprócz środków otrzymywanych z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Republiki Federalnej Niemiec oraz środków pochodzących z Funduszu wpływów zwrotnych Fundacji, przekazywanych na działalność statutową organizacji mniejszości niemieckiej, a także na różne przedsięwzięcia ze sfery społeczno-gospodarczej, Fundacja działa jako najstarszy fundusz pożyczkowy w Polsce. Angażuje się we wspieranie lokalnych przedsiębiorców, wpływając w ten sposób na modernizację i rozwój gospodarczy w regionie.

W okresie 1992–2012 Fundacja w ramach wszystkich swoich funduszy pożyczkowych na terenie województwa opolskiego udzieliła wsparcia o łącznej wartości ok. 185,5 mln zł (patrz rys. 7).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie raportów otrzymanych z Fundacji Rozwoju Śląska oraz Wspierania Inicjatyw Lokalnych.

Rys. 7. Wysokość finansowania (w mln zł) funduszy pożyczkowych Fundacji Rozwoju Śląska oraz Wspierania Inicjatyw Lokalnych w latach 1992–2012

Znaczącą rolę w sferze społecznej i opiece zdrowotnej w województwie opolskim odegrała również Caritas Diecezji Opolskiej, będąca organizacją pozarządową, która w latach dziewięćdziesiątych pełniła funkcję koordynatora pomocy medycznej dla placówek służby zdrowia w regionie, finansowanej ze środków rządu niemieckiego. Według sprawozdań archiwalnych Komisji Charytatywnej Episkopatu Polski, już w latach 1981–1990 do diecezji opolskiej nadeszło 10 500 ton darów, z czego 25% pochodziło z Niemiec. Wartość pomocy z Niemiec w tamtym okresie szacuje się na ok. 10 mln marek niemieckich. Ze względu na zmienny kurs marki w latach osiemdziesiątych trudno precyzyjnie ocenić realną wartość tej kwoty, można jednak przyjąć, że odpowiada ona (po wzięciu pod uwagę ówczesnego kursu marki do złotego i licząc w sile nabywczej) kwocie rzędu obecnego pół miliarda złotych. Natomiast w latach dziewięćdziesiątych region opolski otrzymywał pomoc ze strony rządu

niemieckiego w zwłaszcza w ramach programu pomocowego „Hilfe zum bleiben” – „Pomoc dla pozostania” dla ludności pochodzenia niemieckiego. Program ten ruszył w znacznej mierze dzięki biskupowi Alfonsowi Nossolowi, który pozyskując przychylną stronę niemiecką, wnioskował o wyposażenie szpitali, a także gminnych i wiejskich ośrodków zdrowia w nowoczesny sprzęt medyczny, o zaopatrzenie placówek społecznych w sprzęt rehabilitacyjny, jak również o stworzenie ambulatoryjnej opieki nad ludźmi chorymi i starszymi w miejscu ich zamieszkania. Biskup Nossol zadbał także, aby pomoc w ramach programu skierowana była do wszystkich mieszkańców diecezji opolskiej, nie tylko do mniejszości niemieckiej – jak to było zaplanowane – ale również do społeczności polskiej. W sumie w latach 1991–1996 wartość sprzętu medycznego oraz sprzętu rehabilitacyjnego, przekazanego placówkom medycznym i opiekuńczym w województwie opolskim, wyniosła 16,2 mln marek niemieckich, a urządzenia zostały zakupione ze środków finansowych otrzymanych od rządu niemieckiego, przekazanych w związku z zamieszkaniem w województwie opolskim mniejszości niemieckiej. W roku 1996 Caritas Diecezji Opolskiej wycofała się z pełnienia funkcji koordynatora pomocy medycznej dla placówek służby zdrowia, finansowanej ze środków rządu niemieckiego, co było spowodowane inicjatywą całkowitego przejęcia dystrybucji sprzętu medycznego przez Związek Lekarzy Śląskich. Jednak w dalszym ciągu opolska Caritas przekazywała szpitalom transporty ze sprzętem rehabilitacyjno-pielęgnacyjnym, w tym przede wszystkim z łózkami, wózkami inwalidzkimi, krzesłami toaletowymi, balkonikami, lekami, ze środkami opatrunkowymi i sprzętem jednorazowego użytku. W latach 1996–2010 opolskie placówki służby zdrowia za pośrednictwem Caritas Diecezji Opolskiej otrzymały ok. 140 transportów pomocowych z zagranicy. Ofiarodawcami sprzętu były niemieckie stowarzyszenia i organizacje pozarządowe, diecezjalne oddziały Caritas, a także indywidualni sponsorzy z Niemiec. Dodać należy, że część środków otrzymanych z Niemiec, za zgodą rządu niemieckiego, została przeznaczona na zorganizowanie systemu ambulatoryjnej opieki nad ludźmi chorymi i starszymi w miejscu ich zamieszkania pod nazwą stacje opieki Caritas, a także na utworzenie systemu ambulatoryjnych placówek rehabilitacyjnych. Wyposażenie gabinetów sfinansowane zostało ze środków pozyskanych od rządu niemieckiego, a w przekazywaniu pomocy opolska Caritas współpracowała ze swoim niemieckim odpowiednikiem. Na program tworzenia stacji opieki i gabinetów rehabilitacyjnych Caritas rząd niemiecki przekazał dotacje w wysokości niemal 7 mln marek niemieckich. Warto podkreślić, iż zgodnie z wolą biskupa

Nossola, stacje opieki działają zarówno na terenach zamieszkałych przez ludność pochodzenia niemieckiego, jak również tam, gdzie mieszka społeczność polska⁸.

Poza środkami pozyskiwanymi przez organizacje mniejszości niemieckiej z budżetu Republiki Federalnej Niemiec istotne znaczenie dla regionu, w związku z występowaniem w nim mniejszości niemieckiej, mają także środki otrzymywane z budżetu państwa polskiego, w szczególności w sferze oświaty. Istotną konsekwencją występowania na terenie województwa opolskiego ludności pochodzenia niemieckiego, a także działalności organizacji mniejszości niemieckiej jest możliwość ubiegania się przez gminy mniejszościowe, (tzn. te, w których złożono deklaracje o chęci dzieci do nauki języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej niemieckiej) o środki z budżetu państwa polskiego w ramach tzw. subwencji oświatowej.

Z danych pochodzących z Ministerstwa Edukacji Narodowej, dotyczących finansowania oświaty mniejszości narodowych wynika m.in., że w 2012 roku budżet państwa polskiego w ramach subwencji oświatowej przeznaczył dodatkowe środki finansowe na zajęcia dla mniejszości narodowych w wysokości ponad 270 mln zł, w tym dla mniejszości niemieckiej prawie 130 mln zł (48% całej kwoty), z czego w województwie opolskim - ponad 78 mln zł. Ta duża kwota dofinansowania wynikła z tego, że roku szkolnym 2011/2012 aż w 45 gminach województwa opolskiego (patrz tab.1) rodzice uczniów złożyli deklaracje, stanowiące o chęci ich dzieci do nauki języka niemieckiego jako języka mniejszości narodowej niemieckiej. Oceniać należy, że transferowane dodatkowe środki otrzymywane przez gminy w związku z zamieszkiwaniem w nich mniejszości niemieckiej mają duże znaczenie z punktu widzenia rozwoju społeczno-gospodarczego tych gmin. Nie bez znaczenia pozostaje również to, że środki te wspierają finansowo oświatę nie tylko tej grupy ludności, ale także oświatę w danej gminie w ogóle.

T a b e l a 1

Środki finansowe otrzymane z budżetu państwa polskiego w ramach subwencji oświatowej w gminach województwa opolskiego, w których złożono deklaracje o chęci nauki języka niemieckiego jako języka mniejszości w 2012 r.

Lp.	Gminy, w których złożono deklaracje o chęci nauki języka niemieckiego jako języka mniejszości	Wysokość uzyskanej subwencji w zł
1.	Strzelce Opolskie	4 706 316
2.	Ozimek	4 034 042

⁸ W przypadku części środków i wydatków Fundacji Rozwoju Śląska oraz Wspierania Inicjatyw Lokalnych, zwłaszcza tych dotyczących wczesnych lat dziewięćdziesiątych, trudno było wyodrębnić te, które były przeznaczone tylko dla województwa opolskiego.

3.	Opole	3 680 640
4.	Olesno	3 217 694
5.	Komprachcice	2 814 425
6.	Tarnów Opolski	2 750 328
7.	Dobrodzień	2 718 364
8.	Bierawa	2 699 036
9.	Strzeleczyki	2 596 835
10.	Lasowice Wielkie	2 550 696
11.	Krapkowice	2 426 190
12.	Turawa	2 415 022
13.	Prószków	2 323 292
14.	Kędzierzyn-Koźle	2 323 257
15.	Reńska Wieś	2 314 571
16.	Biała	2 276 713
17.	Pawłowiczki	1 970 374
18.	Zdzieszowice	1 963 891
19.	Gogolin	1 962 690
20.	Dobrzeń Wielki	1 814 219
21.	Ujazd	1 800 487
22.	Chrzastowice	1 625 026
23.	Pokój	1 583 399
24.	Łubniany	1 571 677
25.	Kluczbork	1 555 697
26.	Lubrza	1 527 416
27.	Leśnica	1 481 919
28.	Dąbrowa	1 452 863
29.	Kolonowskie	1 426 334
30.	Walce	1 388 647
31.	Izbicko	1 346 168
32.	Cisek	1 339 547
33.	Głogówek	1 321 041
34.	Gorzów Śląski	1 093 476
35.	Zawadzkie	755 187
36.	Polska Cerekiew	608 248
37.	Świerczów	604 258
38.	Zębowice	599 071
39.	Jemielnica	521 251
40.	Popielów	451 739
41.	Radłów	403 771
42.	Murów	375 711
43.	Korfantów	128 982
44.	Wołczyn	107 169

45.	Prudnik	102 040
Ogółem		78 729 719

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych MEN.

5. Postrzeganie ludności pochodzenia niemieckiego oraz organizacji mniejszości niemieckiej przez przedstawicieli samorządów regionalnych i lokalnych

Jak już wspomniano – badania kwestionariuszowe przeprowadzone wśród przedstawicieli władz samorządowych w regionie opolskim miały dostarczyć wiedzy na temat opinii badanych dotyczących śląskiej ludności autochtonicznej oraz organizacji mniejszości niemieckiej w zakresie ich wpływu na rozwój społeczno-gospodarczy województwa opolskiego. W badaniach chodziło o ocenę różnych sfer, jak: społeczno-gospodarcza, kulturowa, edukacyjna czy wizerunkowa.

Przed prezentacją wyników należy zaznaczyć, że zdecydowano się je przytaczać, dzieląc badanych na tych posiadających pochodzenie niemieckie lub/i związanych z mniejszością niemiecką oraz resztę ankietowanych reprezentujących środowiska niezwiązane z mniejszością niemiecką i jej bazą – śląską ludnością autochtoniczną. Pierwszą z tych grup nazwano dla uproszczenia respondentami z grupy mniejszości niemieckiej, osobami z obywatelstwem niemieckim lub po prostu „grupa niemiecką”, a drugą – grupą polską. Dokonanie podziału było konieczne z dwóch powodów. Po pierwsze, dlatego że respondenci z grupy mniejszości niemieckiej mogli subiektywnie wyżej oceniać swoje środowisko i jego działania i – jak się później okazało – częściowo to czynili. Po drugie, dlatego że w badanej grupie, która wypełniła kwestionariusze udział osób związanych z mniejszością niemiecką lub wywodzących się z grupy ludności autochtonicznej (32%) był większy niż szacowany udział tych osób wśród ogółu samorządowców, do których wysłano ankiety. W rezultacie traktowanie całej badanej grupy jako reprezentatywnej dla ogółu samorządowców byłoby nieuprawnione, gdyż środowisko mniejszości byłoby nadreprezentowane w próbie badawczej. Należy przy tym wyjaśnić, że mniejszy udział osób niezwiązanych z mniejszością w grupie, która zwróciła kwestionariusze, wynikał głównie z tego powodu, że samorządowcy z gmin, gdzie obecność i oddziaływanie mniejszości było znikome lub żadne często powstrzymywali się od wypełniania ankiet lub udzielania niektórych odpowiedzi⁹. Uzasadniali to na ogół

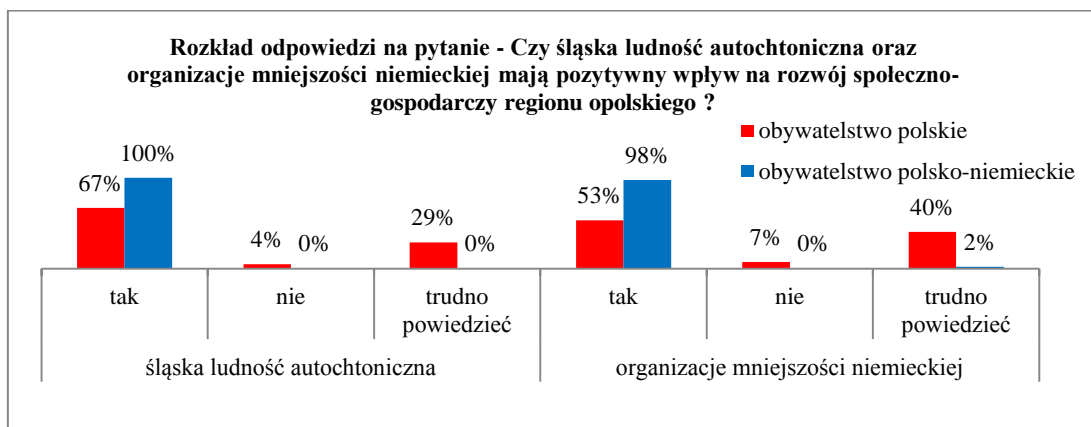
⁹ Ankiet nie wypełniali zwłaszcza ci wójtowie, burmistrzowie i przewodniczący rad gmin z obszarów, gdzie mniejszość niemiecka jest nieobecna.

nieobecnością mniejszości niemieckiej na obszarze ich działania i niezajomością zagadnienia.

Pierwszą z badanych kwestii była ocena oddziaływania śląskiej ludności autochtonicznej oraz (osobne pytanie) organizacji mniejszości niemieckiej na rozwój regionalny. Badani ocenili ten wpływ pozytywnie, choć wystąpiły – podobnie jak w przypadku innych pytań – zarówno różnice w ocenach badanych związanych i niezwiązanych z mniejszością niemiecką, jak i w ocenach dotyczących wpływu ludności autochtonicznej oraz organizacji mniejszościowych.

Jak wskazuje rysunek 8, wśród samorządowców deklarujących wyłącznie polskie obywatelstwo aż dwie trzecie uznało, że śląska ludność autochtoniczna ma pozytywny wpływ na rozwój regionu opolskiego, odpowiedzi przeczącej udzieliło jedynie 4% badanych, natomiast aż 29% respondentów nie miało zdania w tej kwestii. Inaczej sytuacja kształtuje się wśród ankietowanych przedstawicieli władz lokalnych, posiadających zarówno polskie, jak i niemieckie obywatelstwo, spośród których wszyscy samorządowcy jednogłośnie zgodzili się z tezą, że śląska ludność autochtoniczna wywiera pozytywny wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy Opolszczyzny.

Natomiast w przypadku oceny wpływu organizacji mniejszości niemieckiej na rozwój społeczno-gospodarczy regionu opolskiego, ponad połowa badanych samorządowców deklarujących wyłącznie polskie obywatelstwo potwierdziła, że organizacje mniejszości niemieckiej mają pozytywny wpływ na rozwój regionu opolskiego. Odpowiedzi przeczącej udzieliło 7% respondentów, zaś znaczna część, bo aż 40%, nie miała zdania na ten temat.

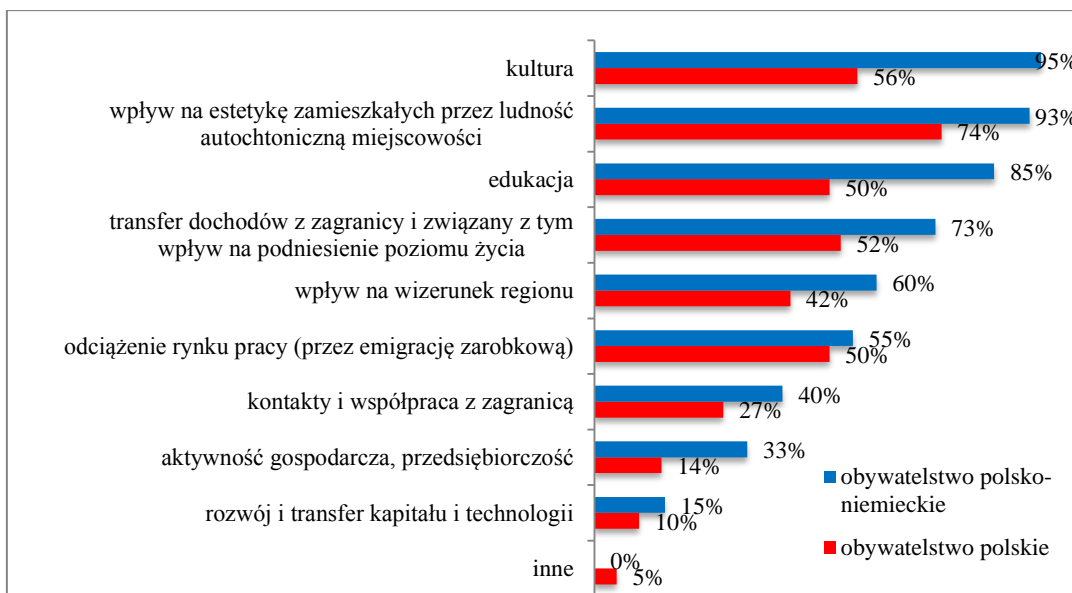

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 8. Ocena pozytywnego wpływu śląskiej ludności autochtonicznej oraz organizacji mniejszości niemieckiej na rozwój społeczno-gospodarczy województwa opolskiego w opinii samorządowców Opolszczyzny z uwzględnieniem ich obywatelstwa

Oprócz ogólnie sformułowanego pytania o wpływ śląskiej ludności autochtonicznej oraz organizacji mniejszości niemieckiej na rozwój społeczno-gospodarczy województwa opolskiego, badani przedstawiciele władz lokalnych aktywność tę oceniali także w zakresie różnych obszarów działalności społeczno-gospodarczej, w których ten wpływ jest dostrzegany.

W zakresie oddziaływania ludności pochodzenia niemieckiego (patrz rys. 9) zarówno badani posiadający wyłącznie polskie obywatelstwo, jak i ankietowani samorządowcy z obywatelstwem polsko-niemieckim wskazywali wśród obszarów pozytywnego jej wpływu najczęściej oddziaływanie na estetykę zamieszkałych przez tę grupę ludności miejscowości (74% wskazań respondentów z polskim obywatelstwem i 93% wskazań z obywatelstwem podwójnym), sferę kultury (odpowiednio: 56% i 95% wskazań) i edukacji (odpowiednio: 50% i 85% wskazań), jak również na pozytywne skutki migracji zarobkowej związanej z transferem dochodów i podniesieniem poziomu życia (odpowiednio: 52% i 73% wskazań) oraz odciążeniem rynku pracy (odpowiednio: 50% i 55% wskazań); 42% badanych w grupie polskiej i 60% w grupie mniejszościowej wskazało na pozytywny wpływ ludności pochodzenia niemieckiego na wizerunek regionu. Natomiast rzadziej zauważano pozytywny wpływ w takich sferach, jak: aktywność gospodarcza i przedsiębiorczość (odpowiednio: 14% i 33% wskazań), a także rozwój i transfer kapitału oraz technologii (10% i 15% wskazań).

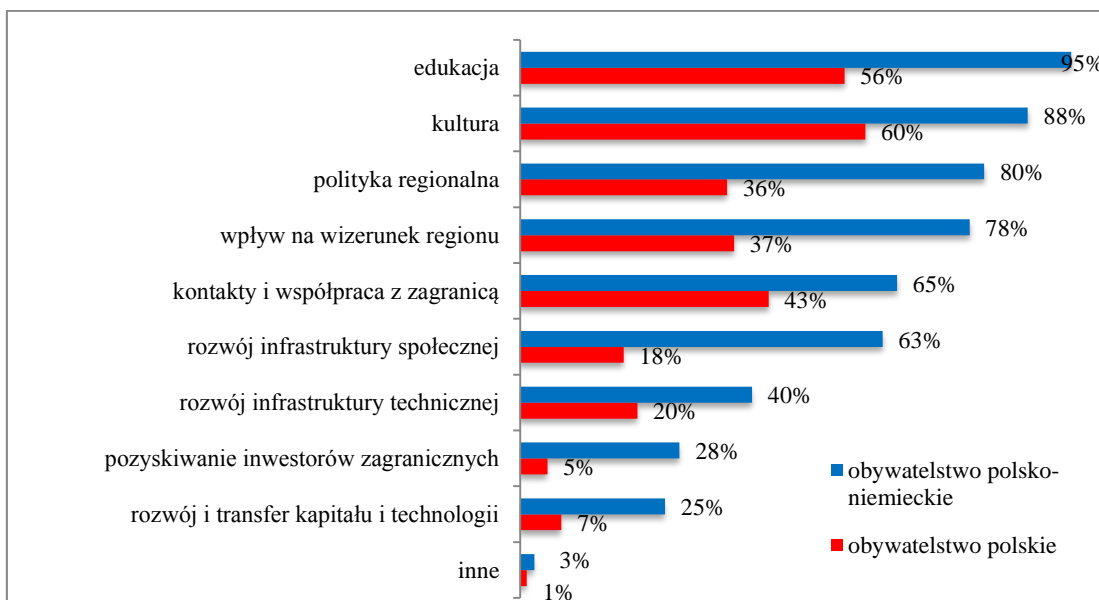
Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 9. Udziały badanych wskazujących sfery, w których pozytywny wpływ śląskiej ludności autochtonicznej na rozwój społeczno-gospodarczy województwa opolskiego jest najbardziej dostrzegalny (z uwzględnieniem grup obywatelstwa)

Oprócz zaznaczania sugerowanych w ankiecie sfer pozytywnego wpływu, niektórzy – wyłącznie z polskim obywatelstwem – uzupełnili odpowiedź „inne sfery”, dokonując stosownych dopisków. Wymienili w tym zakresie: wpływ autochtonów na tradycje i obyczaje, zagospodarowanie terenów wiejskich, przekazywanie tradycji kulturowych i religijnych, jak również możliwość zdobycia umiejętności w wielokulturowym środowisku, a także tolerancję wobec innych narodów i mniejszości. Wskazali również, że dzięki silnym związkom ludności autochtonicznej oraz mniejszości niemieckiej z RFN procesy społeczno-gospodarcze w regionie i postawy jego mieszkańców antycypują zmiany zachodzące w Polsce, np. akceptacja wobec UE, obcokrajowców i mniejszości itp.

Natomiast w przypadku oceny sfer działalności organizacji mniejszości niemieckiej przeprowadzone analizy wskazują (patrz rys. 10), że zarówno badani przedstawiciele władz lokalnych, posiadający wyłącznie polskie obywatelstwo, jak i ci z obywatelstwem niemieckim wśród obszarów pozytywnego wpływu tych organizacji najczęściej wymieniali edukację (odpowiednio: 56% i 95% wskazań), kulturę (odpowiednio: 60% i 88% wskazań), oraz kontakty i współpracę z zagranicą (odpowiednio: 43% i 65% wskazań). Istotne znaczenie w opinii badanych samorządowców (choć w tym przypadku występują już większe rozbieżności, które wynikają z rodzaju posiadanego przez ankietowanych obywatelstwa) ma także wpływ organizacji mniejszości niemieckiej na wizerunek regionu opolskiego (37% wskazań respondentów z obywatelstwem polskim i 78% wskazań ankietowanych z obywatelstwem niemieckim), o którym świadczyć mogą dwujęzyczne tablice nazw miejscowości, używanie języka niemieckiego jako pomocniczego w urzędach, jak również wpływ tych organizacji na politykę regionalną (odpowiednio: 36% i 80% wskazań). Mniej zauważalny – zwłaszcza w opinii badanych z polskim obywatelstwem – jest wpływ w takich sferach, jak: rozwój i transfer kapitału oraz technologii, a także pozyskiwanie inwestorów zagranicznych, które otrzymały zaledwie 7% i 5% wskazań ankietowanych samorządowców posiadających wyłącznie polskie obywatelstwo oraz odpowiednio: 25% i 28% wskazań badanych z obywatelstwem niemieckim. Jedyne dwóch badanych uzupełniło paletę odpowiedzi. Jeden przedstawiciel grupy polskiej zwrócił uwagę, iż wpływ ten dostrzegalny jest dzięki nauce języka niemieckiego wśród ludności polskiej, a także w przekazywaniu prawdy historycznej o regionie oraz wspieraniu lokalnej tradycji. Z kolei jeden z badanych z obywatelstwem podwójnym wskazał, że organizacje mniejszości niemieckiej pozytywnie wpływają na rozwój Opolszczyzny poprzez wspieranie służby zdrowia oraz stworzenie sieci Caritas.

Charakterystyczne i poniekąd zrozumiałe jest to, iż w zakresie oceny wpływu organizacji mniejszości niemieckiej wystąpiły większe różnicowania między respondentami związanymi z mniejszością niemiecką a grupą „polską”.

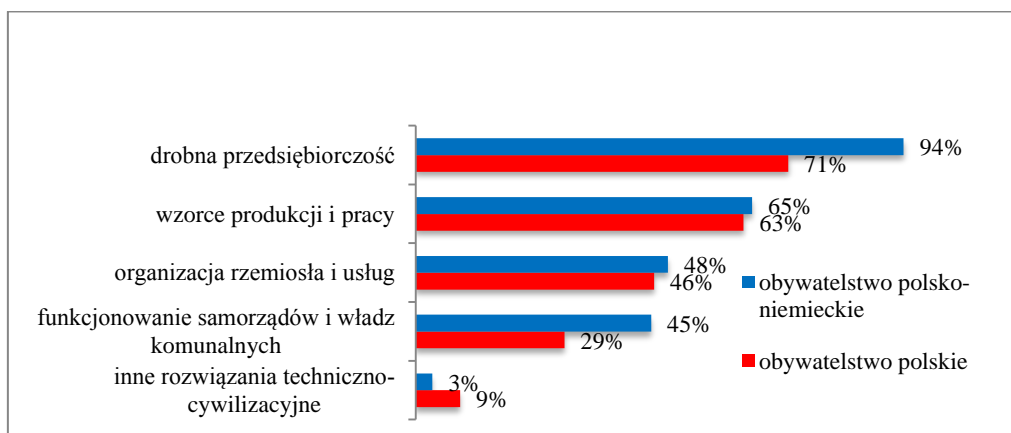

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 10. Udziały badanych wskazujących sfery, w których pozytywny wpływ organizacji mniejszości niemieckiej na rozwój społeczno-gospodarczy regionu opolskiego jest najbardziej dostrzegalny (z uwzględnieniem grup obywatelstwa)

Kolejną istotną kwestią badawczą było ustalenie opinii badanych na temat transferowania do regionu nowoczesnych rozwiązań techniczno-cywilizacyjnych. Zagadnienie to odnosiło się zarówno do ludności pochodzenia niemieckiego, jak również do organizacji mniejszościowych. Analiza odpowiedzi (patrz rys. 11) świadczy o tym, że respondenci dostrzegali transferowane nowoczesne rozwiązania techniczno-cywilizacyjne najczęściej w zakresie drobnej przedsiębiorczości (najwięcej wskazań), wzorców produkcji i pracy, oraz organizacji rzemiosła i usług. Mniejsza część badanych dostrzegła ten transfer w zakresie funkcjonowania samorządów i władz komunalnych. Warto zwrócić zwłaszcza uwagę, że udział odpowiedzi wskazujących na przejmowanie z Niemiec wzorców w zakresie produkcji i pracy oraz w sferze organizacji rzemiosła i usług był prawie identyczny w grupach badanych mających i niemających niemieckie obywatelstwo. W przypadku wpływu na drobną przedsiębiorczość (najczęściej wskazywana sfera) oraz na funkcjonowanie samorządów, między obiema grupami badanych zauważalne były większe rozbieżności, niemniej jednak mogły one wynikać częściowo z tego, że część ankietowanych (zwłaszcza wójtów, burmistrzów i przewodniczących rad gmin) działa jedynie lokalnie na obszarach, gdzie nie ma

ludności niemieckiego pochodzenia, jak i nie działają (w wymiarze lokalnym¹⁰) jej organizacje.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

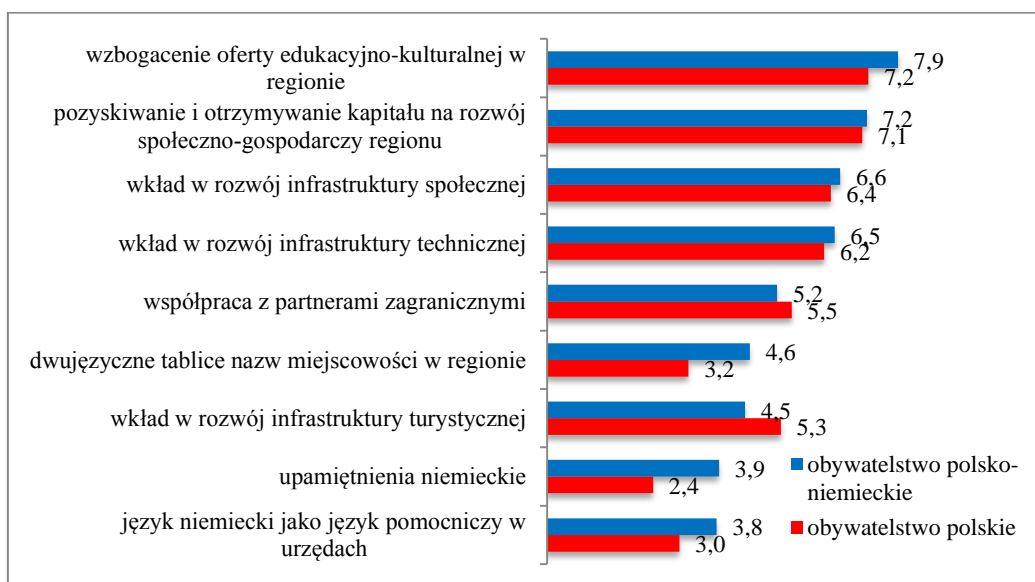
Rys. 11. Udziały badanych dostrzegających w różnych sferach transfer rozwiązań techniczno-cywilizacyjnych przejmowanych z Niemiec dzięki obecności ludności pochodzenia niemieckiego i aktywności organizacji mniejszości niemieckiej (z uwzględnieniem grup obywatelstwa)

Można – uzupełniając tę kwestię – dodać, że znaczącą rolę w transferze technologii, zwłaszcza z Niemiec, odgrywa również Fundacja Rozwoju Śląska oraz Wspierania Inicjatyw Lokalnych, dzięki której mieszkańcy województwa opolskiego mają możliwość uczestniczenia w specjalistycznych szkoleniach zawodowych dla pracowników, reprezentujących różne branże gospodarki i rzemiosła. Uczestnicy takich szkoleń i kursów mogą zapoznać się ze stosowanymi w gospodarce nowoczesnymi maszynami i urządzeniami. Udział w kursach często skutkuje modernizacją i transferem technologicznym do firm, poszerzaniem zakresu produkcji i usług, a także pozyskiwaniem nowoczesnych maszyn i technologii.

Kolejną sferą aktywności społeczno-gospodarczej mniejszości niemieckiej, uwzględnioną w badaniu, był jej wpływ na kształtowanie polityki regionalnej i lokalnej, wynikający m.in. z posiadania przez mniejszość niemiecką licznych przedstawicieli w jednostkach samorządu terytorialnego, w radach gmin, radach powiatów oraz w Sejmiku Województwa Opolskiego. W związku z tym respondentów poproszono o ocenę inicjatyw mniejszości w sferze polityki regionalnej i lokalnej. W ocenie tej wyszczególniono różne sfery i poproszono badanych o dokonanie gradacji i przyporządkowanie im (tzn. poszczególnym sferom) liczby punktów – od maksymalnie 9 punktów dla działań mniejszości uznanych za najważniejsze w sferze

¹⁰ Mniejszość niemiecka i jej przedstawiciele w samorządach są wprawdzie nieobecni w szeregu gmin (i samorządów gmin) zachodniej części województwa, niemniej jednak może ona oddziaływać z poziomu regionu jako formacja współzrządzająca województwem.

rozwoju do 1 – dla działań najmniej w tym zakresie istotnych. Uzyskane odpowiedzi (patrz rys. 12) wskazują, że zarówno w opinii badanych samorządowców z wyłącznie polskim obywatelstwem, jak i badanych posiadających obywatelstwo podwójne, do najbardziej istotnych inicjatyw podejmowanych przez przedstawicieli mniejszości niemieckiej należą działania na rzecz wzbogacenia oferty edukacyjno-kulturalnej, wśród których wyróżnić należy zwłaszcza sferę imprez kulturalnych, także tych pielęgnujących kulturę niemiecką czy regionalną, jak i rozszerzoną ofertę nauczania języka niemieckiego w szkołach oraz przedszkolach, możliwą do realizacji dzięki odpowiednim porozumieniom i regulacjom dotyczącym mniejszości niemieckiej, a także organizowanie kursów języka niemieckiego oraz bogatą ofertę systemu stypendiów, praktyk i szkoleń (działania te uzyskały średnio 7,9 pkt w przypadku badanych z obywatelstwem podwójnym i 7,2 pkt u badanych posiadających obywatelstwo polskie).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 12. Ocena poszczególnych sfer działań podejmowanych przez przedstawicieli organizacji mniejszości niemieckiej z punktu widzenia ich istotności w rozwoju społeczno-gospodarczym Opolszczyzny – średnie wartości punktowe w skali 1–9 (z uwzględnieniem obywatelstwa badanych)

Badani przedstawiciele władz lokalnych wysoko ocenili także działania środowisk mniejszościowych w zakresie pozyskiwania i otrzymywanie kapitału na rozwój społeczno-gospodarczy regionu, które średnio otrzymały 7,2 pkt w przypadku badanych samorządowców z obywatelstwem podwójnym i średnio 7,1 pkt u ankietowanych posiadających obywatelstwo polskie. Za istotne uznano również działania, których celem jest rozwój infrastruktury społecznej (6,6 pkt u badanych samorządowców z pochodzeniem

niemieckim i średnio 6,4 pkt w przypadku badanych z polskim obywatelstwem), technicznej (odpowiednio: 6,5 pkt i 6,2 pkt) i turystycznej (odpowiednio: 4,5 pkt i 5,3 pkt). W opinii ankietowanych samorządowców istotne i zasadne dla rozwoju Opolszczyzny są również inicjatywy mniejszości niemieckiej na rzecz współpracy z partnerami zagranicznymi, które średnio uzyskały 5,2 pkt u badanych samorządowców z obywatelstwem podwójnym i 5,5 pkt w przypadku ankietowanych samorządowców z wyłącznie polskim obywatelstwem. Zaś do inicjatyw najmniej istotnych z perspektywy rozwoju społeczno-gospodarczego województwa opolskiego, podejmowanych przez przedstawicieli mniejszości niemieckiej, badani samorządowcy zaliczyli działania mające na celu wprowadzanie dwujęzycznych tablic nazw miejscowości (średnio 4,6 pkt w przypadku badanych z obywatelstwem podwójnym i 3,2 pkt u badanych z wyłącznie polskim obywatelstwem), stosowanie języka niemieckiego jako pomocniczego w urzędach (odpowiednio: 3,8 pkt i 3,0 pkt) oraz kwestię upamiętnień niemieckich (odpowiednio: 3,9 pkt i 2,4 pkt). Warto zauważyć, że te trzy ostatnie działania istotnie wyżej – choć i tak raczej nisko – oceniała grupa badanych posiadających podwójne obywatelstwo. Co interesujące, dwie sfery: wkład we współpracę zagraniczną oraz w rozwój infrastruktury turystycznej wyżej ocenili badani niezwiązani z mniejszością niemiecką.

Oprócz samej oceny działań i inicjatyw podejmowanych przez środowisko mniejszościowe w sferze samorządowej, badanych poproszono również o postulaty w tym zakresie, a konkretnie – o wskazanie takich inicjatyw i działań, które, ich zdaniem, powinny być podejmowane przez przedstawicieli mniejszości niemieckiej (patrz tab. 2).

Pytanie to miało charakter otwarty, a odpowiedzi na nie udzieliła zaledwie jedna trzecia spośród ogółu badanych samorządowców. Po pogrupowaniu odpowiedzi respondentów w odpowiednie sfery działań (wymienione w pierwszej kolumnie tab. 2) okazało się, że najczęściej wskazywanymi postulowanymi działaniami, zarówno w opinii badanych z wyłącznie polskim, jak i podwójnym obywatelstwem był rozwój współpracy polsko-niemieckiej w dziedzinie społeczno-gospodarczej (59% wskazań w przypadku badanych z polskim obywatelstwem i 31% wskazań badanych z obywatelstwem podwójnym), integracja polsko-niemiecka (odpowiednio: 55% i 31% wskazań), jak również działania ukierunkowane na rozwój nauczania w języku niemieckim, zwłaszcza na poziomie gimnazjalnym i licealnym, tworzenie szkół dwujęzycznych, rozwój edukacji regionalnej w szkołach oraz stworzenie podręcznika wiedzy o regionie (odpowiednio: 32% i 56% wskazań) oraz promocja kultury, języka i tożsamości niemieckiej (odpowiednio: 32% i 38% wskazań). Ponadto, badani samorządowcy z polskim obywatelstwem do istotnych działań,

jakie powinny być podejmowane przez przedstawicieli mniejszości niemieckiej, zaliczyli te, których celem był rozwój społeczno-gospodarczy regionu, zwłaszcza rozwój infrastruktury technicznej, społecznej oraz turystycznej (41% wskazań respondentów z obywatelstwem polskim). Charakterystyczne, że obszaru tego nie wskazywali przedstawiciele mniejszości niemieckiej.

Tabela 2

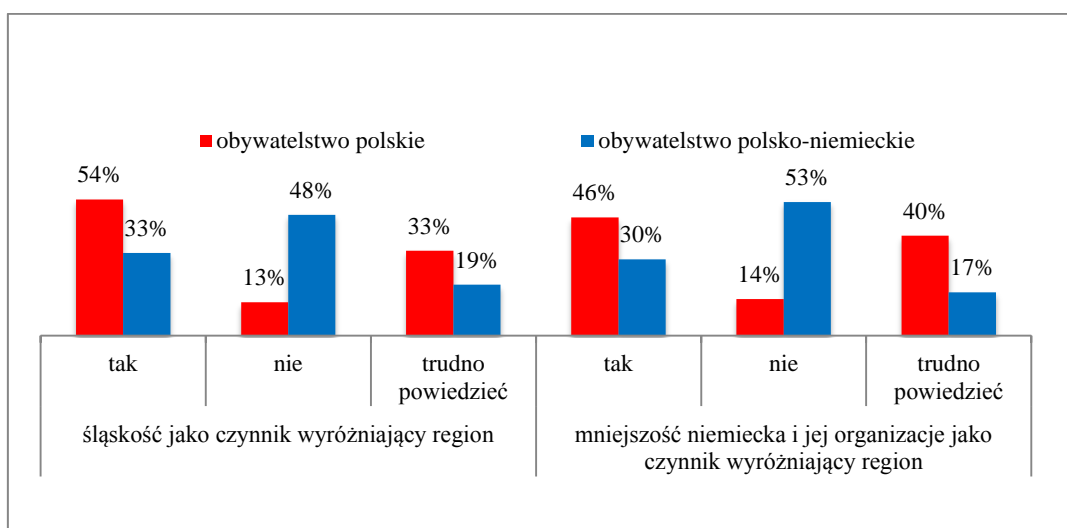
Udziały badanych wskazujących różne postulaty działań samorządowych, jakie ich zdaniem powinny być podejmowane przez przedstawicieli mniejszości niemieckiej

Postulowane inicjatywy, jakie powinny być podejmowane przez przedstawicieli organizacji mniejszości niemieckiej	% wskazań respondentów posiadających obywatelstwo:		
	wyłącznie polskie	polsko-niemieckie	ogółem
Rozwój współpracy polsko-niemieckiej w sferze społecznej i gospodarczej	59	31	47
Integracja polsko-niemiecka	55	31	45
Rozwój szkolnictwa w j. niemieckim, zwłaszcza na poziomie gimnazjalnym i licealnym, tworzenie szkół dwujęzycznych, nauczanie j. niemieckiego w regionie	32	56	42
Promocja kultury, języka i tożsamości niemieckiej	32	38	34
Wkład w rozwój społeczno-gospodarczy regionu, w tym w rozwój infrastruktury technicznej, społecznej, a także turystycznej	41	0	34
Przyciąganie inwestycji zagranicznych do regionu	27	6	18
Promocja regionu za granicą, uświadomienie wartości historycznej regionu	23	13	18
Zaistnienie w mediach, utworzenie radia w j. niemieckim	14	19	16
Współpraca mniejszości niemieckiej z samorządami oraz innymi ugrupowaniami i stowarzyszeniami organizacyjnymi w sferze gospodarczej i społecznej	27	0	16
Tworzenie nowych miejsc pracy, aktywizacja bezrobotnych	14	6	11
Obalenie stereotypów polsko-niemieckich, głoszenie prawdy historycznej	5	13	8
Wkład w rozwój nowoczesnych technologii, innowacje w regionie	9	6	8
Ochrona środowiska, w tym energia odnawialna	5	6	5
Organizowanie mszy w j. niemieckim, współpraca między proboszczami	0	6	3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Kolejnym badanym zagadnieniem była ocena przez respondentów kwestii wykorzystywania przez władze regionalne etnicznej specyfiki regionu opolskiego, tzn. elementów niemieckości i śląskości, oraz obecność organizacji mniejszości niemieckiej w tworzeniu tożsamości regionalnej i promocji regionu. Badanym zadano w tym celu dwa pytania: *Czy władze regionalne wystarczająco promują i akcentują śląskość jako czynnik wyróżniający region?* oraz *Czy władze regionalne wystarczająco promują i akcentują obecność mniejszości niemieckiej i jej organizacji jako czynnik wyróżniający region?* Odpowiedzi w obu wyróżnionych grupach obywatelstwa wypadły inaczej (patrz rys. 13). Spośród samorządowców posiadających wyłącznie polskie obywatelstwo około połowy

odpowiedziało na pytanie twierdząco, zarówno w odniesieniu do akcentowania śląskości (54%), jak i w stosunku do organizacji mniejszości niemieckiej (46%). Jedyne niespełna 15% było zdania, że oba te elementy akcentowane są niedostatecznie. Z kolei w grupie badanych z obywatelstwem niemieckim, niemal połowa uważała, iż władze regionalne niewystarczająco promują i akcentują śląskości jako czynnik wyróżniający region, a jeszcze więcej, bo ponad połowa, uznała tak w stosunku do organizacji mniejszości niemieckiej. Niemniej istotna – bo prawie jedna trzecia – część badanych z tej grupy odpowiedziało na pytanie twierdząco, uznając promowanie i akcentowanie śląskości oraz organizacji mniejszości niemieckiej za wystarczające. Z udzielonych odpowiedzi wynikają w sumie ważne wnioski – mniej niż połowa samorządowców uznaje promowanie i akcentowanie śląskości oraz mniejszości niemieckiej w regionie za wystarczające, przy czym dostrzeganie tego deficytu, mimo że powszechniejsze w grupie samorządowców związanych z mniejszością niemiecką, jest też dość częste wśród samorządowców z nią niezwiązanych.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

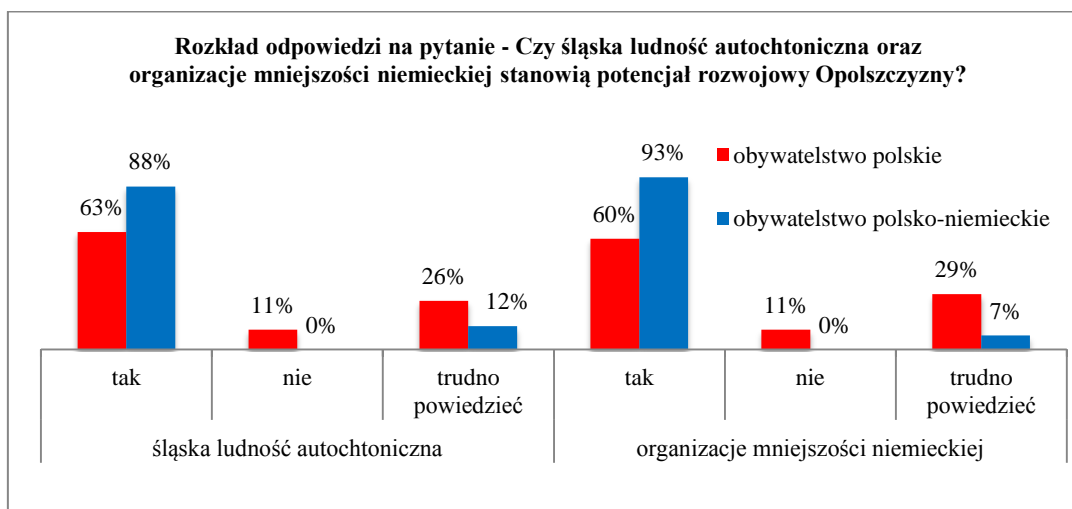
Rys. 13. Odpowiedzi badanych na pytania – *Czy władze regionalne wystarczająco promują i akcentują śląskości jako czynnik wyróżniający region* oraz *Czy władze regionalne wystarczająco promują i akcentują mniejszość niemiecką i jej organizacje jako czynnik wyróżniający region* (z uwzględnieniem grup obywatelstwa)

Wyniki odpowiedzi na omawiane pytania wskazują na wyraźną potrzebę lepszego zagospodarowania zarówno wyróżnika etnicznego regionu – mniejszości śląsko-niemieckiej – jak i jej głównego reprezentanta – towarzystw mniejszości niemieckiej.

Z omawianą kwestią związane było kolejne pytanie – czy w opinii badanych etniczny wyróżnik należy traktować jako regionalny potencjał rozwojowy. Również w tym przypadku pytano z osobna o organizacje mniejszości niemieckiej, jak i ludność śląską mającą

niemieckie pochodzenie. Niezależnie od tych pytań respondentów poproszono nadto o wskazanie sfer, w których potencjał etniczny regionu można by najlepiej wykorzystać. Uzyskane odpowiedzi dotyczące pierwszej z tych kwestii (patrz rys. 14) dowodzą, iż w ocenie większości badanych samorządowców zarówno śląska ludność autochtoniczna, jak i organizacje mniejszości niemieckiej stanowią istotny potencjał rozwojowy województwa opolskiego. W przypadku śląskiej ludności pochodzenia niemieckiego za potencjał rozwojowy regionu uznało ją 88% badanych z obywatelstwem podwójnym oraz 63% respondentów z obywatelstwem polskim, zaś w odniesieniu do organizacji mniejszości niemieckiej wskazało to 93% badanych samorządowców pochodzenia niemieckiego oraz 60% Polaków nieposiadających niemieckiego obywatelstwa.

Z kolei w pytaniu o postulowane sfery, w których śląsko-niemiecki kapitał etniczny powinien być wykorzystywany (rys. 15) respondenci wymieniali najczęściej rozwój gospodarczy (ok. 85% badanych), następnie turystykę (także sentymentalną) – wskazywaną przez ok. 60% badanych oraz rozwój kultury (ok. 55%). Najmniej, choć i tak sporo, wskazań dotyczyło rozwoju oświaty (41–42% badanych), niewielu ankietowanych wymieniało inne niesugerowane w kwestionariuszu sfery.

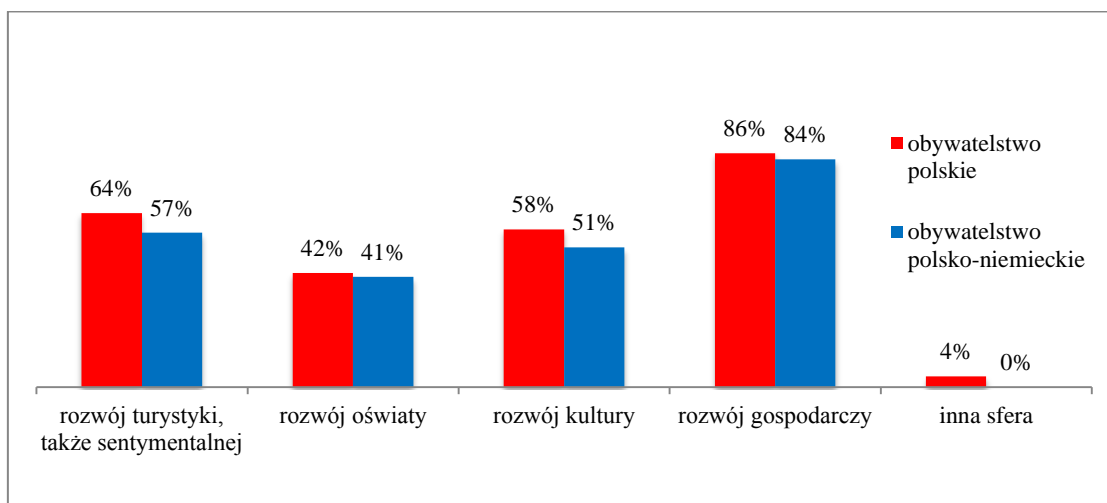

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 14. Postrzeganie śląskiej ludności autochtonicznej oraz organizacji mniejszości niemieckiej jako potencjału rozwojowego województwa opolskiego w opinii badanych samorządowców w podziale na grupy obywatelstwa

Warto zwrócić uwagę na dużą zbieżność odpowiedzi na omawiane pytanie wśród badanych w grupach posiadających i nieposiadających podwójnego obywatelstwa. Wskazuje to, że rozłożenie akcentów w postulowanej aktywności ludności pochodzenia niemieckiego

postrzegane jest przez samorządowców podobnie, niezależnie od tego czy badani wywodzili się z mniejszości niemieckiej czy też nie.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rys. 15. Udziały badanych wskazujących poszczególne sfery, w których mniejszość niemiecką i jej organizacje można wykorzystać jako potencjał rozwojowy regionu opolskiego (w podziale na grupy obywatelstwa)

6. Główne wnioski

Zaprezentowane wyniki analiz dotyczących roli mniejszości niemieckiej w rozwoju regionalnym, mimo że obejmują tylko niektóre sfery jej oddziaływania, wskazują zarówno na jej olbrzymi wpływ na sytuację społeczno-gospodarczą w regionie, jak i na jej duży, choć nie w pełni wykorzystany, potencjał.

Zgromadzony i skrótowo przedstawiany materiał dowodzi, że umiejscowienie i aktywność mniejszości niemieckiej na obszarze jej zamieszkania wywarły istotny wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy regionu i zróżnicowania w jego przestrzennej strukturze demograficznej, społecznej i ekonomicznej. W latach osiemdziesiątych duże w regionie udziały ludności autochtonicznej wpłynęły na bardzo dużą skalę emigracji definitywnej. Skutkiem tego było znaczne wyludnienie (głównie nierejestrowane przez oficjalne dane) oraz deformacje w strukturze wieku ludności. Wtedy też ludność pochodzenia niemieckiego zaczęła pracować za granicą, a jej narastająca od tego czasu aż do akcesji Polski do UE migracja zarobkowa stała się dla regionu najważniejszym czynnikiem decydującym o wysokim poziomie życia mieszkańców, relatywnie niskim bezrobociu i transferowaniu do województwa ogromnych kwot zarobków wspierających popyt na dobra i usługi. Kwoty te, których rząd szacować należy na kilkadziesiąt miliardów złotych (od 1989 roku), miały i mają

dla Opolszczyzny ogromne znaczenie. To pozytywne oddziaływanie migracji autochtonów, możliwe dzięki ich podwójnemu obywatelstwu, wspierały też inne dziedziny oddziaływania mniejszości niemieckiej w sferze zorganizowanej, przejawiające się m.in. pojawieniem czy zaktywizowaniem wielu instytucji działających na rzecz różnych sfer rozwoju. Działanie tych organizacji i otrzymywane przez nie i redystrybuowane w regionie środku, otrzymywane głównie z budżetu państwa niemieckiego, miały szczególnie duże znaczenie zwłaszcza pod koniec okresu PRL-u oraz w trudnych latach początku transformacji. Obecnie oddziaływanie tych instytucji jest również istotne, choć w ujęciu relatywnym – tzn. w stosunku do ogółu wydawanych w regionie środków i podejmowanych działań – słabnące. Jednocześnie istotną rolę odgrywają również dodatkowe środki, które w związku z występowaniem w regionie mniejszości są do niego kierowane z budżetu państwa polskiego. Szczególnie istotne znacznie mają w tym zakresie dodatkowe środki na edukację związane z nauczaniem języka niemieckiego.

Rola mniejszości niemieckiej w regionie nieco zmieniła się po akcesji Polski do Unii Europejskiej i udostępnieniu wszystkim obywatelom polskim możliwości wyjazdu i pracy za granicą. Jednak i w tym okresie zachowania migracyjne ludności pochodzenia niemieckiego miały ogromny pozytywny wpływ na rozwój regionalny. Wynikło to z dwóch względów. Po pierwsze, jej zatrudnienie za granicą odbywało się w sposób bardziej korzystny dla obszaru pochodzenia niż w przypadku poakcesyjnej emigracji Polaków. Wśród osób pochodzenia niemieckiego dalej bowiem dominuje wahałowa migracja zarobkowa związana z dużym transferem zarobków do regionu w przeciwieństwie do nieokreślonej rodzajowo i częściej definitywnej migracji poakcesyjnej Polaków. Po drugie, wraz ze zmniejszeniem się opłacalności migracji po roku 2006 znaczna część migrantów zarobkowych z podwójnym obywatelstwem wróciła do regionu, podejmując w nim pracę lub aktywność gospodarczą i tłumiąc tym samym na obszarze regionu kryzys ekonomiczny nastąpił w 2008 roku. Jednocześnie w ostatnich latach wiele organizacji i inicjatyw związanych z mniejszością niemiecką znacznie okrzepło i dobrze funkcjonuje – dotyczy to zarówno instytucji ściśle zajmujących się rozwojem gospodarczym, ale i – zwłaszcza – instytucji oświatowych oraz kulturalnych.

Badania przeprowadzone w środowisku samorządowym wskazują, że rola zarówno ludności pochodzenia niemieckiego, jak i organizacji mniejszości niemieckiej jest oceniana pozytywnie, a istnienie i aktywność tej grupy ludności winny być traktowane jako potencjał rozwojowy województwa. Badani samorządowcy zwracali także uwagę na niedostateczne akcentowanie etnicznego – śląskoniemieckiego – wyróżnika województwa oraz szerszego

wykorzystania organizacji mniejszościowych w rozwoju regionalnym. Wskazali również na główne sfery w jakich aktywność ludności pochodzenia niemieckiego oraz organizacji mniejszościowych powinna się ich zdaniem odbywać. Dominował w tym zakresie rozwój gospodarczy, ale większość respondentów wskazywała także na turystykę, w tym sentymentalną, oraz kulturę. Nieco mniejsza część badanych wymieniła oświatę.